

MAQOM TA'LIMOTI VA MILLIY IJROCHILIK MAKTABLARINING SHAKLLANISH TARIXI HAMDA UNING ZAMONAVIY TA'LIMDAGI INTERPRETATSIYASI

Topildiyev Saidmurod Odiljon o'g'li

topildiyevsaidmurod@gmail.com

Qo'qon davlat universiteti

“Xalq ijodiyoti” kafedrasi mudiri, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek milliy musiqa merosining asosi bo'lgan maqom ta'limoti va tarixan shakllangan ijrochilik maktablarining o'ziga xos xususiyatlari tadqiq etiladi. Shuningdek, maqom san'atining bugungi zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni, uni o'qitishda an'anaviy "ustoz-shogird" maktabi va zamonaviy pedagogik metodika uyg'unligi (interpretatsiyasi) hamda amaliy yechimlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Maqom, Shashmaqom, ustoz-shogird, ijrochilik maktablari, zamonaviy ta'lim, interpretatsiya, nota tizimi, milliy o'zlik.

Аннотация: В данной статье исследуются теоретические основы макома, являющегося фундаментом узбекского национального музыкального наследия, а также особенности исторически сформировавшихся исполнительских школ. Наряду с этим анализируется роль искусства макома в современной системе образования, гармония (интерпретация) традиционной школы «наставник-ученик» (устоз-шогирд) и современных педагогических методик в процессе обучения, а также практические решения данных вопросов.

Ключевые слова: Маком, Шашмаком, устоз-шогирд (наставник-ученик), исполнительские школы, современное образование, интерпретация, нотная система, национальная идентичность.

Abstract: This article examines the theoretical foundations of Maqom, which constitutes the cornerstone of the Uzbek national musical heritage, and the distinctive characteristics of historically developed performance schools. Furthermore, it analyzes the role of Maqom art in the contemporary educational system, the harmony (interpretation) of the traditional "master-apprentice" (ustoz-shogird) school and modern pedagogical methodologies in teaching, as well as practical solutions to these issues.

Keywords: Maqom, Shashmaqom, ustoz-shogird (master-apprentice), performance schools, modern education, interpretation, notation system, national identity.

Kirish

Insoniyatning ma'naviy boyligi bo'lgan maqom san'ati shunchaki kuy va qo'shiq emas, balki xalqimizning falsafiy dunyoqarashi, estetik ideallari va tarixiy xotirasi mujassamlashgan fundamental ta'limotdir. Bugungi globallashuv va madaniyatsizlashuv xavfi kuchaygan davrda milliy maqom ijrochiligini asrab-avaylash, uni yosh avlodga yetkazish va zamonaviy ta'lim talablari asosida qayta talqin (interpretatsiya) qilish strategik

ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maqom san’atini rivojlantirishga oid qarorlari ushbu sohaning ham nazariy, ham amaliy poydevorini mustahkamlamoqda.

1. Maqom ta’limoti va hududiy ijrochilik maktablarining tarixiy asoslari

Maqom tizimi asrlar davomida shakllanib, Sharq uyg‘onish davri mutafakkirlari (Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Safiuddin Urmaviy, Abdulqodir Marog‘iy) asarlarida ilmiy asoslab berilgan. O‘zbek maqom san’ati o‘zining shakllanish geografiyasi va uslubiy xususiyatlariga ko‘ra bir nechta yirik milliy ijrochilik maktablariga bo‘linadi:

❖ **Buxoro ijrochilik maktabi ("Shashmaqom"):** O‘zining mukammal strukturasi, falsafiy chuqurligi va saroy musiqasi madaniyatiga xos vazminligi bilan ajralib turadi.

❖ **Xorazm maqom maktabi ("Xorazm tanbur chizg‘ilari"):** O‘ziga xos cholg‘ulashtirish, jonli ritm va o‘ziga xos ijro dinamikasiga ega.

❖ **Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llari:** Ashula janrlarining rivojlanganligi, katta ashula (patnisaki ashula) elementlarining mavjudligi va lirik jozibasi bilan ajralib turadi.

Bu maktablarning yashab qolishi va bugungi kungacha yetib kelishi bevosita "**Ustozshogird**" an’anaviy ta’lim tizimi bilan bog‘liqdir. Ushbu tizimda nafaqat ijro texnikasi, balki maqomning botiniy falsafasi, matnlardagi tasavvufiy ma’nolar ham ustozdan shogirdga qalbma-qalb (og‘zaki usulda) o‘tgan.

2. Maqomning zamonaviy ta’limdagi interpretatsiyasi (Amaliy va nazariy tahlil)

Bugungi kunda maqom ta’limotini zamonaviy ta’lim tizimiga (konservatoriya, institut, ixtisoslashtirilgan maktablar va maktab-internatlar) integratsiya qilishda ikki yo‘nalishning o‘zaro to‘qnashuvi va uyg‘unlashuvi - ya'ni **metodologik interpretatsiya** kuzatilmoqda:

A. Nazariy interpretatsiya: Og‘zakilikdan nota tizimiga

An’anaviy maqom og‘zaki o‘zlashtirilgan bo‘lsa, bugungi akademik ta’lim uni nota yozuvlari (V.Uspenskiy, Y.Rajabiy va b. yozib qoldirgan variantlar) asosida o‘rgatadi.

Muammo va Yechim: Nota tizimi maqomning fiksatsiyasini (saqlanishini) ta’minladi, ammo uning ichki "nolishlari", "qochirimlari" va "nolalari" har doim ham notada to‘liq aks etmaydi. Shu sababli, zamonaviy darsliklarda notani quruq chalish emas, balki unga an’anaviy eshitish (audio/video manbalar) metodikasini sinxron tarzda qo‘llash interpretatsiyasi yo‘lga qo‘yilmoqda.

B. Amaliy interpretatsiya: Innovatsion metodlar

Hozirgi talaba zamonaviy axborot oqimida yashaydi. Maqomni unga quruq yodlatish samara bermaydi. Bugungi ta’limdagi interpretatsiya quyidagi amaliy asoslarga tayanadi:

1. **Integratsiyalashgan yondashuv:** Maqom darsini adabiyot (g‘azaliyot) va tarix bilan bog‘lab o‘tish. Navoiy, Fuzuliy, Bobur g‘azallarining mazmunini tushunmagan talaba maqomni yurakdan kuylay olmaydi.

2. **Raqamli texnologiyalar:** Maqom asarlarining multimedia darsliklari, interaktiv mobil ilovalari (masalan, tanbur yoki dutor torlaridagi pardalarni ko‘rsatuvchi 3D dasturlar) orqali o‘rgatilishi.

3. **Kross-madaniy interpretatsiya:** Maqom kuylarini saqlagan holda, ularni simfonik orkestr yoki zamonaviy etno-jaz yo‘nalishlarida ehtiyotkorlik bilan qayta ishlash (bu yoshlarning maqomga bo‘lgan qiziqishini oshiruvchi ko‘prik vazifasini o‘taydi).

Maqom ta‘limoti - qotib qolgan dogma emas, balki yashayotgan va rivojlanayotgan organizmdir. Tarixiy ijrochilik maktablarining an‘analarini saqlab qolgan holda ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar tiliga o‘girish (interpretatsiya qilish) quyidagi amaliy choralarni talab etadi:

1. **"Ustoz-shogird" va Akademik tizim sintezi:** Oliy musiqa ta‘limida farg‘ona professional maqom ijrochilari va akademik professorlarning hammualliflikdagi "Master-klass" darslarini ko‘paytirish.

2. **Maqom g‘azaliyoti lug‘ati:** Musiqiy ta‘lim muassasalari uchun maqom matnlarida keladigan arabiy va forsiy so‘zlarning maxsus sharhli lug‘at-darsliklarini yaratish.

3. **Xalqaro maydonga olib chiqish:** Milliy maktablarimiz ijro uslubini jahon etnomusiqashunosligi kontekstida xorijiy talabalarga ham o‘rgatish metodikasini ishlab chiqish.

Xulosa qilib aytganda, maqomning zamonaviy ta‘limdagi interpretatsiyasi - bu o‘tmishni shunchaki takrorlash emas, balki ajdodlar merosini bugungi kun ruhi bilan boyitib, kelajakka bezavol yetkazish demakdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Rajabiy Y. O‘zbek xalq musiqasi (Shashmaqom jildlari). – Toshkent, 1959.
2. Matyoqubov O. Maqomot. – Toshkent, 2006.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbek milliy maqom san‘atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Qarori.
4. Topildiyev, S. O. “Oliy ta‘lim tizimida maqom san‘atini o‘rganish masalalari” Qo‘qon 2024, “Art-press” nashriyoti.